

SKRITE ČERI "POVEZOVANJA" V EVROPSKEM PROSTORU

V naslovu knjige sem postal pozoren na izraz "povezovanje v evropskem prostoru". Izraz je skladen s področjem raziskovanja prostorske sociologije. Lahko pa bi bralca zavedel, češ da knjiga obravnava le fizično, teritorialno, prostorsko problematiko avtonomizacije in integracije (globalizacije).

Izraz "povezovanje v prostoru" ima večje pomenske razsežnosti. Implicira tudi socialne, politične in kulturne procese v prostoru. Knjiga obravnava vse oblike teritorialne, socialne, politične in kulturne dehierarizacije v Evropi. Dejansko je profesor Mlinar v svojem projektu izvedel holistično, celostno obravnavo fenomena globalizacije, saj je v svojem multidisciplinarnem pristopu uvedel spoznanja politične, kulturne in komunikološke sociologije ter drugih socioloških specialnosti.

Posebej je treba opozoriti na različne konotacije izraza povezovanje. V okviru prostorske sociologije izraz pomeni teritorialno povezovanje, vključevanje v večje, supra-entitete. Skriti pomen "povezovanja" je tudi interkulturno povezovanje in sporazumevanje. Fenomen interkulturnega komuniciranja je teorija pretežno razlagala kot povezovanje oseb, skupin, narodov in držav. Tudi sam sem v interkulturnem komuniciranju sprva videl le možnost sporazumevanja. Novejši teoretični in raziskovalni izsledki pa so me pripeljali do spoznanja, da je transkulturno komuniciranje "trčenje" kultur, soočanje osebnostnih, vrednostnih, kulturnih in nacionalnih identitet, spopad moči in interesov. Tega kompleksa pa ne zajema izraz "povezovanje".

Proces zблиževanja, pa tudi soočanja moči in interesov

Interkulturno komuniciranje poraja različne oblike interakcije in ga ne moremo presojeti le kot kompetitivno, nekonfliktno soočanje različnih kultur in kulturnih entitet. Interkulturni konflikt latentno skriva v sebi korenine interesnih nasprotij, ki jih ni možno razreševati z idealnim modelom triadničnega procesa transkulturne mediacije. V interkulturnem komuniciranju se praviloma vzpostavi razmerje merjenja moči (politične, ekonomske, tehnološke in druge) in ohranjanja prevlade pripadnikov večjega naroda.

Interkulturno komuniciranje je zato oblika strateške interakcije, ki vsebuje dva protislovna procesa: proces zблиževanja dveh kultur ter proces oddaljevanja kultur, varovanja identitete, moči in interesov.

Interkulturna strateška interakcija se ne odvija v odnosih enakopravnosti in strpnosti, marveč je oblika komunikacijske in jezikovne dominacije velikih kultur in etničnih skupin, majorizacije velikih narodov in držav.

* Dr. France Vreg, zaslužni profesor FDV.

Evropske demokracije pretresajo tudi etnični konflikti med državami. Evropska politika kulturne integracije se vse bolj kaže v luči pogostosti in intenzivnosti etničnega rivalstva in konfliktov.

“Trčenje” kultur zato sproži obrambne mehanizme osebnosti, skupine, naroda ali države, ker se podzavestno in/ali zavestno (tudi manipulativno) “prebudijo” potrebe po varovanju kulturne, nacionalne, verske in ideološke identitete. To opazamo tudi v Sloveniji v razpravah o vključevanju v Evropsko unijo in Nato.

Značilnost sodobnih kohezijskih procesov v družbah je vznikanje identifikacijske in solidarnostne zavesti, oživljanje etničnosti in zavesti o sebi kot narodu. Skupnosti ljudi iste kulture se začno vse bolj zavedati, da imajo zgodovinske in sedanje spomine in/ali izkustva, predstave o tradiciji in s kulturo prenašane mite o svojem izvoru.

Etničnost je v svoji ekspresivni obliki kot nacionalna in zgodovinska zavest, kot sredstvo za sociopolitično opredeljevanje, kot identiteto določujoča instanca orientacijskih in pripadnostnih vzorcev osrednji parameter, ki določa hitrost, kakovost in rezultat integracijskih procesov v sociopolitičnih sistemih.

Evropski nacionalni in verski demoni

Empirične raziskave in politična stvarnost v Evropi kažejo, da etničnost v evropskih državah sodi k osrednjemu strukturalno-funkcionalnemu in sociopolitičnemu dejavniku.

Med pomembnejše sestavine etničnosti sodi tudi verska identiteta. Interkulturalni konflikti zato ne vsebujejo le “trka” kultur in nacionalnih identitet, marveč se vedno bolj hranijo tudi z verskimi spopadi.

V evropskih državah in v Sloveniji je verska identiteta prav tako vir konfliktosti. Ker je kohezijska vrednost verskih gibanj podprta s profesionalno organiziranostjo cerkva, lahko moč verske identitete primerjamo z močjo nacionalne in ideološke identitete.

V konfliktnih ali vojnih zgodovinskih razmerah se interkulturalno komuniciranje spreminja v interkulturalni in verski konflikt. “Bogati” se s simboliko ver in mitologij. Komunikacijska sporočila izgubljajo svojo racionalno sestavino in se polnijo z versko čustvenostjo, z versko in ideološko ekskluzivnostjo. Interkulturalni konflikt se vedno bolj “hrani” z verskimi diferencami, v ozadje pa stopajo kulturne difference.

Avtonomnost malih držav?

Profesor Mlinar je v svoji nedavni razpravi opozoril, da obstajajo nasprotja med regijami in centralnimi zveznimi organi. Skriti pomen evroregij je različen. Treba je razlikovati med prijateljstvom, partnerstvom in sodelovanjem. Povsod so prisotna regionalno-nacionalna nasprotja.

Odprl je vprašanje razsežnosti aktivne vloge regij v kontekstu evropske integracije. V kontekstu evropskih integracijskih procesov slabi vloga nacionalne

države. Ohranjali naj bi avtonomijo, pa četudi z avtarkijo, z nasprotovanjem integracij. Odpira se vprašanje, v koliko je sploh možno doseči avtonomnost malih držav in enakopravno vključitev v velike sisteme.

O tem smo razpravljali na številnih mednarodnih simpozijih o etniciteti, ki so bili v različnih evropskih državah. Vizije in perspektive pa so mračne. Mnoge ugotovitve so izredno kritične in jedke.

Nekateri politični arhitekti Evropske unije si novo evropsko federalno skupnost zamišljajo kot mogočno "supradržavo", če ne že kar po ameriškem vzorcu kot Združene države Evrope. Tak konstrukt pa pomeni koncentracijo moči in oblasti v rokah nekaj evropskih velesil. Zato teoretiki sodobnega federalizma menijo, da bi morala federativna ureditev v državah in v evropski skupnosti z decentralizacijo uresničiti del 'vertikalne porazdelitve nasilja'. Taka (ureditev) otežuje birokratsko ali tehnokratsko koncentracijo politične moči ter olajšuje omejevanje in nadzor državnega oblastništva.

Bistvo evropske demokracije je preprečiti koncentracijo moči, kar je prvi pogoj za demokratične spremembe družb. V zgodovini so veliki imperiji propadli prav zaradi surove koncentracije moči v rokah političnih elit dominantnih narodov. To dokazuje tudi uzurpacija moči v sodobnih totalitarnih ali populističnih sistemih, pa tudi v velikih multinacionalnih federacijah.

Multinacionalne federacije so imele mamutsko državno administracijo, mogočen represivni aparat in strogo centralizirane armade. Ves državni in ekonomski sistem so obvladovali pripadniki dominantnih "supranarodov" in ga polnili z državniki, diplomati, generali, zveznimi uradniki in drugo elito. Zato v Evropi obstaja nezaupanje do birokratske državne centralne instance, do nove koncentracije moči dominantnih političnih, ekonomskih, finančnih in vojaških elit v novem organizacijskem modelu Evropske unije. Tak uniformni kolos bi se - kljub demokratičnim načelom sodobnega federalizma - lahko spremenil v avtoritarno centralizirano supradržavo.

Tiranija večine

Sodobni federalizem zavrača tudi centralistično načelo večine, ki vodi, kot je dejal Tocqueville, k tiraniji večine. Načelo večine (številčnosti pripadnikov naroda: en človek en glas) ne more biti načelo demokracije. Vsak član evropske skupnosti mora biti enakopraven, neodvisno od števila prebivalstva, in kot tak mora enakopravno participirati pri oblikovanju politične volje. éal dominantni narodi to načelo le redko upoštevajo - kar kažejo zgodovinske izkušnje majhnih narodov. Volja in moč dominantnih narodov ponavadi prevlada nad voljo majhnih narodov.

Moč in volja velikih ni podprta le s številnostjo, marveč tudi z gospodarskimi, znanstvenimi in tehnološkimi potenciali, z velikimi vojaško-industrijskimi kompleksi, gigantskimi armadami in atomsko močjo.

Zgodovina bo pokazala, ali se bo nova evropska unionistična struktura razvijala v skladu z načeli sodobnega federalizma v smeri dekoncentracije moči in decentralizacije. Preseči bo morala organizacijske stereotipe klasičnih nacionalnih

držav z načelom supranacionalnosti. Razviti bi morala "zgradbo" transnacionalne ravni odločanja, ki bi bila sinhrono nadzorovana in legitimirana. Avtentična federalistična evropska Unija se lahko uresniči le kot multikulturalna, raznovrstna enotnost narodov, kot policentrična, asimetrična kooperativna zveza suverenih držav.

"Desakralizacija" političnih, državnih in vojaških elit

Evropski federalizem predpostavlja svobodo človeka, "demokracijo za množico ljudi", zato bi se evropska demokracije morala razvijati v smeri participativne demokracije. Človek je svoboden, če lahko svojo osebnost svobodno razvija v skupini, na ravni samoupravne komunalne skupnosti, v kulturni skupnosti.

Bistvo pluralizma je, da decentralizira, demonopolizira in omeji politično moč. Desakralizacija politične in vojaške elite je problem evropske demokracije, zlasti "novih demokracij" vzhodne in jugovzhodne Evrope.

Očitno je, da politični diskurz evropske državne elite ni usmerjen k perečim socialnim in participacijskim problemom, ki zadevajo državljana. Politična zlovoljnost državljanov evropske skupnosti zato ni plod le nezadovoljstva in razočaranja z materialnim položajem, marveč zadeva predvsem nemoč odločanja na vseh ravneh.

Raziskave javnega mnenja kažejo, da v javnosti prevladuje kvazi-javno mnenje, ki ga ustvarjajo politične, državne, vojaške in druge institucije. To so uradne izjave, govori, tiskovne konference državnikov, ministrov, parlamentarnih komisij, strankinih funkcionarjev in državnih uradnikov. Med temi elitističnimi skupinami in državljani je povezava preko množičnih medijev, ki pretežno razširjajo uradno, institucionalno mnenje.

Vertikalna porazdelitev (dekoncentracija) moči in razvijanje sestavin participativne demokracije so žgoč problem tudi za sistem "nove demokracije" slovenske države. Moč je skoncentrirana v nekaj političnih, državnih, vojaških in gospodarskih centrih; zato ne moremo govoriti o avtentičnih procesih demokratizacije družbe. Zato se tudi v slovenski javnosti kažejo občutki politične nemoči, ki porajajo anomijo, apatijo in politično pasivizacijo občanov, hkrati pa je tako stanje izjemno ugodno za vzpon populističnih politikov.